

Tadeusz Lewaszekiewicz

Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

Neologizmy pisarzy w *Gramatyce współczesnego języka polskiego* (1938) Henryka Gaertnera

H. Gaertner (1892–1935) studiował polonistykę w Krakowie u I. Chrzanowskiego i J. Łosia. W 1922 r. habilitował się z historii literatury polskiej, a w 1925 r. rozszerzył habilitację na językoznawstwo polskie. Na początku działalności naukowej zajmował się głównie piśmiennictwem XVI w. oraz historią języka literackiego. I właśnie w tym okresie powstały jego publikacje cenione przez polonistów: *Ze studiów nad językiem polskim w XVI w. Kto jest autorem życiorysu Reja?* (1925), *O językowe sprawdziany autorstwa* (1926), *O języku Trenów Jana Kochanowskiego* (1930). W latach 20. interesował się stylistyką, a zwłaszcza nowatorską w okresie międzywojennym stylistyką formalną. Opublikował z tego zakresu ważne artykuły: *O zadaniach stylistyki* (1922), *Z metodologii stylistyki językowej* (1922). Zajmował się też naukowo metodyką nauczania języka polskiego, o czym świadczą książki: *Nauka o języku polskim. Wskazówki dla samouków* (1927) oraz *Dydaktyka języka polskiego* (1935). Nie będzie przesady w stwierdzeniu, że był uczonym o szerokich horyzontach. Od 1931 r. H. Gaertner wydawał zeszytami *Gramatykę współczesnego języka polskiego*. Ukazała się ona w całości w 1938 r., już po śmierci autora (Gaertner 1938). Uważam tę gramatykę za dzieło oryginalne, chociaż brakuje w nim fleksji i składni.

Zalety publikacji dobrze ukazuje przedmowa Z. Rysiewicza, który nazwał *Gramatykę współczesnego języka polskiego* dziełem „opart[ym] na szerokiej podstawie” (s. III), ponieważ przedmiotem zainteresowania w tej publikacji stał się nie tylko język ludzi wykształconych, ale także język potoczny, poetycki, gwary ludowe i miejskie języki zawodowe. H. Gaertner jako pierwszy

i właściwie dotąd jedyny językoznawca wykorzystał w syntetycznym opracowaniu słowotwórstwa języka ogólnopolskiego liczne przykłady eksperymentów pisarzy w zakresie tworzenia wyrazów. Na zacytowanie zasługuje trafne spostrzeżenie Z. Rysiewicza: „Starając się obejmować w swych badaniach te zagadnienia, które były programowo pomijane przez dawniejszych badaczy, zwraca uwagę na związek prac językoznawcy, teoretyka literatury i semantyka. I tak w częstej w *Gramatyce* analizie funkcji stylistycznej wyrazów nawiązuje się na nowych podstawach dotychczas co najmniej luźny kontakt językoznawcy z badaczem literatury” (s. III–IV). Ważne jest i to, że podręcznik H. Gaertnera podaje literaturę naukową po poszczególnych działach tematycznych.

Jak się wydaje, *Gramatyka* H. Gaertnera nie odegrała po II wojnie światowej istotnej roli w dydaktyce uniwersyteckiej, była raczej niedoceniana i rzadko cytowana. Przyczyniła się do tego chyba niechęć niektórych środowisk polonistycznych do metodologii badań autora.

W dziale słowotwórstwa tejże *Gramatyki* ważne są paragrafy poświęcone tzw. produktywności afiksów – sufiksów i prefiksów. Autor odwołuje się w nich głównie do języka pisarzy XIX i XX w.

Interesujący jest podział tzw. *nowotworów* (s. 117–118) – (autor wprowadza również synonimiczny termin *neologizm*). Wśród nowotworów słownikowych H. Gaertner wyróżnia: a) „nowotwory rzeczowe, tj. wyrazy lub wyrażenia, które powstały dla pewnych nowych przedmiotów, nie istniejących dawniej lub dopiero co w rzeczywistości wyróżnionych”, np. *witaminy* – termin wprowadzony przez K. Funka po odkryciu tych związków organicznych, b) „nowotwory znaczeniowe, tj. wyrazy lub wyrażenia istniejące od dawna, ale użyte w nowym znaczeniu”, np. *nęk* ‘owad z rodziny grzebacz’ → *nęk* ‘troska, smutek’ w języku W. Berenta; c) „nowotwory słowne, tj. wyrazy pojawiające się na miejscu istniejących rodzimych lub zapożyczonych, np. *tanco-wajka* zam. *dancing*”. Odrębną grupę stanowią nowotwory gramatyczne. Tutaj H. Gaertner wyróżnia „wyjątkowe nowotwory fonetyczne lub fleksyjne oraz dotyczące systemu leksykalnego nowotwory słowotwórcze, „np. *tkliwizna*, *bohaterszczyzna* zam. *tkliwość*, *bohaterstwo* u Żeromskiego”.

Zastrzeżenie budzi jednak zbyt rygorystycznie pojmowany termin nowotwór, rozumiany przez H. Gaertnera w ten sposób: „Nowotwory. Niektóre wyrazy i wyrażenia spotykamy po raz pierwszy u pewnych tylko ludzi” (s. 117). Przynajmniej od kilku dziesięcioleci badacze uważają, że nie ma sensu absolutne przesądzać o nowości wyrazów. Nowy wyraz bowiem to wyraz rzeczywiście utworzony przez jednostkę, teoretycznie możliwy okazjonalizm, formacja potencjalna lub po prostu wyraz rzadko używany i dlatego zaliczany do nowego słownictwa. Z powodu wątpliwości, o których

wspomniałem, za trafny uważam termin *osobliwość leksykalna*, zaproponowany przez M. Nowotny-Szybistową (1973). W przeglądzie materiału z *Gramatyki* H. Gaertnera posługuję się – za autorem – wymiennie terminami *neologizm* i *nowotwór*, ale traktuję je jako synonimy terminu *osobliwość leksykalna*.

Z drugiej strony autor przekonująco objaśnia proces „uspołeczniania się” nowotworów/neologizmów: „Pojęcie nowotworu jest oczywiście bardzo względne. Z chwilą, gdy morfemat będący przez pewien przeciąg czasu własnością jednostki przyjmie się u ogółu, zwłaszcza za pośrednictwem literatury, tym samym przestaje być nowotworem. Tak stało się z niektórymi wyrazami stworzonymi przez Jacka Przybylskiego, np. z *wszechnicą* i *pomnikiem*, które obecnie są własnością ogółu. Podobnie wyrazy *samolot*, *samochód*, które przez jakiś czas były nowotworami, są obecnie w powszechnym użyciu i wypierają coraz bardziej obcy *aeroplan* i *automobil*”.

Autor wykorzystał wyniki prac zaliczeniowych słuchaczy swojego seminarium magisterskiego. Z pewnością porównali oni osobliwe hasła leksykalne pisarzy ze źródłami leksykograficznymi (zapewne głównie z tzw. *Słownikiem warszawskim*¹), aby ustalić tzw. nowość wyrazów. Nie widziałem potrzeby sprawdzania wiarygodności tych ustaleń. Nawet gdyby niektóre wyrazy były w przeszłości poświadczone w piśmiennictwie, to mimo to można je zaliczyć do osobliwości leksykalnych.

W dziale słowotwórstwa uwagi o nowotworach/neologizmach dotyczą pisarzy od J. Kochanowskiego do okresu międzywojennego. Aspekt diachroniczny interesuje uczonego sporadycznie, zdecydowanie najwięcej uwagi poświęca nowatorstwu leksykalnemu pisarzy współczesnych.

Omawiając problem produktywności formantów sufiksalnych i prefiksalnych, autor dzieła zacytował łącznie 538 tzw. nowotworów słownikowych 10 pisarzy, w tym: 266 rzeczowników, 146 przymiotników i 126 czasowników. Statystyka przykładów z utworów pisarzy: S. Żeromski – 140 (26% materiału), E. Żegadłowicz – 137 (25,3%)², W. Berent – 120 (22,2%), L. Staff – 76 (14,1%), J. Tuwim – 41 (7,6%), B. Leśmian – 18 (3,6%); zaledwie kilka przykładów autor przejął z utworów innych pisarzy: 2 z A. Dygasińskiego i 2 z E. Orzeszkowej, 1 z G. Zapolskiej oraz 1 z H. Sienkiewicza. Jest to materiał bogaty, dobrze ilustrujący słowotwórczą aktywność pisarzy³. Dodałbym tylko uwagę, że B. Leśmian zasługiwałby na częstsze cytowanie.

¹ *Słownik języka polskiego*, red. J. Karłowicz, A. A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. I–VIII, Warszawa 1900–1927.

² Z. Klemensiewicz (1999: 563) pisał o języku E. Żegadłowicza: „Ale na każdej niemal stronicy powieści Żegadłowicza pełno neologizmów”.

³ W dalszej części artykułu stosuję następujące skróty: **Ber** (W. Berent), **Leś** (B. Leśmian), **Orz** (E. Orzeszkowa), **St** (L. Staff), **Tuw** (J. Tuwim), **Zeg** (E. Żegadłowicz), **Żer** (S. Żeromski).

W poszczególnych grupach neologizmów o kolejności cytowania materiału leksykalnego z języka pisarzy decyduje liczba haseł. Jeśli daną grupę neologizmów reprezentuje identyczna liczba przykładów z języka różnych pisarzy, to skróty ich nazwisk (wraz z odpowiednimi hasłami wyrazowymi) pojawiają się w porządku alfabetycznym.

Rzeczowniki

Derywaty rzeczownikowe H. Gaertner dzieli na dwie grupy: rzeczowniki z wykładnikami przyrostkowymi i rzeczowniki z wykładnikami przedrostkowymi. Derywaty reprezentujące pierwszą grupę to: rzeczowniki z wykładnikami nierozwiniętymi (tj. morfemami fleksyjnymi – zerem morfologicznym lub typową końcówką fleksyjną) i rzeczowniki z wykładnikami rozwiniętymi (tj. z konkretnymi formantami sufiksalnymi). Poniżej przywołuję terminologię słowotwórczą autora gramatyki, ale wprowadzam również (gdzie jest to wskazane) dzisiejsze terminy słowotwórcze.

1. Rzeczowniki z wykładnikami przyrostkowymi

1.1. Rzeczowniki z wykładnikami nierozwiniętymi

Wymienione przez H. Gaertnera neologizmy pisarzy, tj. rzeczowniki męskie odczasownikowe (29 h.⁴) – **Ber** 8 h. (np. *otrząs, rozdzwon*), **St** 6 h. (np. *zachłyst, zamilk, zwiast*), **Zeg** 4 h. (np. *wychlust, wygas*), **Żer** 4 h. (np. *kołat, rościek*), **Tuw** 3 h. (np. *kołys: kołys konarów, przeszept*), **Leś** 2 h. (*odwrzask, rozpył*); rzeczowniki męskie określone jako męskie „twory ujemne” (tj. derywaty wsteczne) odrzeczownikowe (3): *pachoł, parob, bratym St*; „twór ujemny” odprzymiotnikowy (1) (*bezmysł Żer: bezmyślny > bezmysł*) i „twory ujemne” od czasowników zaprzeczonych (3): *nieukoj Ber i St, niedobłyk Leś*. Do rzeczowników z „wykładnikiem nierozwiniętym” zaliczone są również – ze względu na drugi człon – wyrazy złożone (10): **St** 3 h. (np. *ogniotrysk*), **Tuw** 3 h. (np. *słowotrysk*), **Żer** 3 h. (np. *cudokrzew*), **Ber** 1 h. (*czarnowid*).

Rzeczowniki nijakie odimiesłowowe z wykładnikiem nierozwiniętym -e (4): **Żer** 2 h. (np. *zadeszczenie*), **Ber** 1 h. (*upieszczanie*), **Zeg** 1 h. (*zauważenie*). Dzisiaj takie derywaty potraktowalibyśmy jako odczasownikowe na -(e)nie. Rzeczowniki nijakie od wyrażen przyimkowych (5): **Zeg** 2 h. (np. *bezdłonie*), **Żer** 2 h. (np. *podwiośnie*), **Ber** 1 h. (*podroże*). Oba typy derywatów H. Gaertner

⁴ Skrót h. = hasło.

określa jako produktywne i częste u pisarzy. Natomiast za mało produktywne uważa twory na *-ę* (wymienia tylko 2 przykłady z **Żer**: *guldenię* i *wrażenię*).

Rzeczowniki rodzaju żeńskiego znajdują się w dwóch grupach:

a) z wykładnikiem *-a* (określane jako „mniej produktywne w języku artystycznym”): odczasownikowe – **St** 3 h. (np. *spodziewa*), **Zeg** 3 h. (*omgła*, *rozemgła*, *zamgła*), **Ber** 2 h. (np. *otocza*), **Leś** 1 h. (*zniechęta*), **Żer** 1 h. (*gwizda*: „*zły*” *dmąc w wielką gwizdę sypał w okienko*); twory odrzeczownikowe: *towarzysza* < *towarzysz* **Ber** i *pesta* < *pestka* **Leś**; „twór odprzymiotnikowy” u **Żer** 1 h. (*jednostajnia* < *jednostajny*); „rzeczownik od czasownika zaprzeczonego” u **St** (1 h.) (*niewydoła*);

b) na spółgłoskę miękką lub stwardniałą (tj. na *-ø*): rzadkie neologizmy odczasownikowe: u **Zeg** i **St** ten sam rzeczownik *rozświetl*, u **Leś** *zaurocz*; u **Leś** również rzeczowniki odrzeczownikowe (2) (*pełń* < *pełnia*, *tkań* < *tkanie*) oraz odprzymiotnikowe (2) (*urocz* < *uroczy*, *rozbież* < *rozbieżny*).

1.2. Rzeczowniki z wykładnikami rozwiniętymi (tj. z formantami sufiksalnymi)

H. Gaertner analizuje w *Gramatyce* (s. 240–334) prawie 200 podstawowych modeli słowotwórczych (np. twory na *-anin*, *-anie*, *-ajło*, *-dło*, *-acz* itd.). Wraz z wariantami sufiksów rzeczownikowych modeli słowotwórczych jest ponad 300. Część z nich nie dotyczy słowotwórstwa synchronicznego; chodzi tutaj o takie przykłady, jak: *staw*, *piwo*, *mierzwa*. O produktywności formantów sufiksalnych w języku pisarzy informuje autor *Gramatyki* przy następujących typach formacji słowotwórczych:

– formacje na *-i(y)wo*: „współcześnie mało produktywne” (s. 250) – tylko **Leś** 1 h. (*łśnitwo*) i **Tuw** 1 h. (*obłoczywo*);

– formacja na *-owie*: „O pewnej żywotności tego typu świadczy nowotwór Leśmiana” (s. 251): *błędowie* (na wzór *sitowie*, stp. *pąkowie*);

– formacje na *-stwo* (*-ctwo*), *-eństwo*, *-o(w)stwo*. W języku pisarzy typy mało produktywne: **Ber** 3 h. (np. *łachmaniarstwo* i *mątarstwo* z *-arstwo*), **Żer** 3 h. (np. *zdechłactwo*), **Zeg** 2 h. (np. *inaczeństwo*);

– formacje na *-ota* (5). Derywaty tego typu autor określa jako „jeszcze i dzisiaj produktywne” (s. 257): rzeczownik odrzeczownikowy *blaznota* ‘blazenek’ u **Orz**, odrzeczownikowy *ciekota* (*ciekoty leśnych strumieni*) i *nizota* (*czołobitne aż do nizoty* – prawdopodobnie od przymiotnika *niski/nizski*) u **Żer**, derywaty odprzymiotnikowe u **Ber** (*niemrawota*) i **Zeg** (*modrota*);

– formacje na *-o(e)wicz*. „Rzeczowniki te są dość produktywne, a nowotwory spotykamy np. u Żeromskiego” (s. 259) – 2 h. u **Żer** (np. *romansowicz*);

– formacje odprzymiotnikowe na *-ość* (12). „Dość produktywne” (s. 261) w języku artystycznym: 4 h. u **Ber** (np. *pomstliwość*), 3 h. u **St** (np. *przegibność*),

2 h. u **Tuw** (np. *ręcistość*), 2 h. u **Zeg** (np. *adwentowość*), 1 h. u **Żer** (*sobolowość*) – według H. Gaertnera tego typu nowotworów jest dużo w twórczości E. Zegadłowicza;

– formacje na *-us* (2): „Nowotwory spotykamy tylko u Żeromskiego” (s. 263): *politykus, emigrus*;

– formacje na *-usia* (2). „Nowotwory znachodzimy jednak tylko u Żeromskiego” (s. 266): odrzeczownikowy *endusia* ‘endek’ i odprzymiotnikowy *grzeczniusia*;

– formacje na *-anin* (1). „Z nowotworów spotykamy tylko u Tuwima rzeczownik *gwiazdzianin*” (s. 268) ‘mieszkaniec gwiazdy’;

– formacje na *-i(y)na* (7). Nowotwory tego typu (odrzeczownikowe, odprzymiotnikowe, odczasownikowe, od wyrażen przyimkowych) są – według H. Gaertnera – „dość częste” (s. 270): u **Żer** 3 h. (np. *kasjerzyna*), u **Zeg** 2 h. (*zaorzyna: cierniska i zaorzyny; wzburzelina z -elina*), u **Ber** 1 h. (*wpuklina*), u **Tuw** 1 h. (*podlasina*);

– formacje odprzymiotnikowe na *-i(y)zna* (7). „Twory te są w dzisiejszym języku artystycznym dość produktywne” (s. 270): u **Żer** 3 h. (np. *bohaterszczyzna*), u **Ber** 2 h. (np. *zatęchlizna*), u **St** 1 h. (*hardzizna*), u **Zeg** 1 h. (*bosizna*);

– formacje odrzeczownikowe na *-nia* i *-arnia* (2). „Mimo znacznej ilości wyrazów tradycyjnych twory te są mało produktywne” (s. 273): u **Ber** 1 h. (*próchnia*) i u **Żer** 1 h. (*karalucharnia*);

– formacje odrzeczownikowe na *-dło, -adło, -i(e)dło* (4). „W języku artystycznym najczęściej spotyka się nowotwory odrzeczownikowe z nastrojem ujemnym” (s. 280): u **Żer** 3 h. (np. *złocidło*) i u **Leś** 1 h. (*promidło < promień*);

– formacje odczasownikowe na *-ciel, -i(y)ciel* (2). Indywidualizmy wyrazowe poświędzone są – według H. Gaertnera – m.in. w języku J. Słowackiego i Z. Krasińskiego. Z późniejszych pisarzy cytuje tylko 2 przykłady: *pognębiciel* u **Orz** i *czerniciel* u **Ber**;

– formacje odrzeczownikowe na *-arz* (2). „Rzeczowniki te są dziś mało produktywne, parę tylko nowotworów spotykamy u Żeromskiego” (s. 90): *bibularz* ‘czytelnik’, *magdaleniarz* ‘nawracacz upadłych kokot’. „Brak natomiast tego typu nowotworów u Berenta, Staffa, Tuwima, a nawet u Zegadłowicza” (s. 290);

– formacje na *-(e)k*. „Poza ogromną łatwością tworzenia rzeczowników zdrobniałych twory na *-ek* mimo wielkiej liczby przekładów są mało produktywne. Z ciekawszych tworów spotykamy tylko u Żeromskiego *posepek* od *posepny* SOS 40 i u Staffa *jęczek* w znaczeniu ‘ten, który jęczy’ (...)” (s. 295);

– formacja na *-aszek* (1): zdrobienie *draniaszek* **Żer**;

– formacja na *-anek* (1): zdrobienie *lasanek* **Żer**;

– formacje na *-ka* (3). „Twory te poza zdrobnięciami są dziś stosunkowo mało produktywne w języku artystycznym” (s. 298); od imiesłowów biernych: *całowanka* **St**, *miłowanka* **Tuw**, *pętażka* **Żer**;

– formacje na *-iczko* (1): zdrobnienie, „wyjątkowe u Sienkiewicza *polowiczko* ‘małe polowanie’” (s. 303) – *polowiczko* < polowanie (z ucięciem);

– formacje na *-ak* (2). „We współczesnym języku twory te są mało produktywne” (s. 306); *krzywak* ‘coś krzywego’ **Zeg**, *nihilak* < nihilista **Żer**; „u Berenta nowotworów tego rodzaju nie spotykamy zupełnie” (s. 306);

– formacje na *-i(y)k* (13). „Rzeczowniki na *-i(y)k* są w dzisiejszej polszczyźnie bardzo liczne, mimo to jednak w języku poetyckim nowotwory tego typu zjawiają się stosunkowo rzadko” (s. 309–310); u **Żer** zdrobnienia (2) (np. *negliżyk*), rzeczownik odczasownikowy *cierpik* ‘człowiek cierpiący’ i derywat odprzymiotnikowy *naiwnik* u **Żer**, u **Ber** 5 derywatów odprzymiotnikowych (np. *markotnik*, *nieczolobitnik*) i 1 derywat odczasownikowy *przyciśnik* ‘przycisk’, u **Tuw** 2 derywaty odprzymiotnikowe: *radośnik*, *słodzik* (*w białodrzewiu ćwirnie i srebrliście słodzik słowi słowisieńkie ciewy*), u **Zeg** rzeczownik odprzymiotnikowy *błądnik* ‘błądny ryceź’;

– formacje na *-i(y)sko* oraz *-owisko* (17). Liczne nowotwory w języku artystycznym – u **Ber** formacje odrzeczownikowe (5) (np. *pęczysko*), u **Żer** derywaty odrzeczownikowe (3) (np. *książyczysko*), odczasownikowe (5) (np. *zburzysko* i *otworzelisko* z *-elisko*), odprzymiotnikowe (2) (np. *zdrowotnisko* ‘uzdrowisko’), u **Tuw**: odrzeczownikowy *gwoździsko* i odczasownikowy *rzygowisko*, brak u **Zeg**;

– formacje na *-ec* (6). „Twory na *-ec* są i w dzisiejszym języku bardzo żywotne” (s. 315); derywaty odimiesłowowe u **Żer** (2) (np. *wydziedziczeniec*), odimiesłowowe i od przymiotników na *-liwy* u **Ber** (4) (np. *rozwichrzeniec*, *zachwytliwiec*), derywat odimiesłowowy u **Zeg** (1) (*rozbawieniec*).

– formacja odczasownikowa na *-awiec* (1): *mierzawiec* **Ber**;

– formacje odczasownikowe na *-ca* (3): 2 derywaty u **Żer** (np. *przezierca*) i derywat *gniewca* u **Ber**; brak tego typu nowotworów u **Zeg** i **Tuw**;

– formacje od rzeczowników i czasowników na *-ica* i rozszerzenia sufiksu, tj. *-nica*, *-awica*, *-owica* (10). „Rzeczowniki te są bardzo produktywne u Żeromskiego” (s. 322): 6 h. u **Żer** (np. *siąpawica* ‘deszcz’); u **Ber** 2 h. (np. *odwrótnica*), u **Tuw** 2 h. (np. *czkawica*);

– formacje odczasownikowe na *-acz* (12). „Podobnie efemeryczny charakter posiadają nowotwory Berenta” (s. 326): u **Ber** 10 h. (np. *naginacz*, *zlizywacz*), u **Tuw** 1 h. (*chlacz*), u **Zeg** 1 h. (*przekuwacz*).

2. Rzeczowniki z wykładnikami przedrostkowymi

W tej części *Gramatyki* (s. 334–337) H. Gaertner analizuje 13 modeli słowotwórczych – przy wszystkich zwraca uwagę na osobliwości leksykalne pisarzy. Oto przegląd materiału:

- formacja z *nie-* (1): *niemarzycielstwo* **Żer**;
- formacje z *pra-* (3): „częste u Żeromskiego, np. *prapopielisko*” (s. 335), u **Ber** 2 h. (np. *prapoczątek*);
- formacje z *prze-* (3): *przedobroć* **Ber**, *przegoniec* **St**, *przepotęga* **Żer**;
- formacje z *nad-* (2): *nadgatunek* **Ber**, *nadbruk* ‘wysepka na jezdni’ **Żer**;
- formacja z prefiksem rozszerzonym *ponad-* (1): *ponadboleść* **Żer**;
- formacje z *bez-* (12): u **Leś** 5 h. (np. *bezświat*, *bezrośląka*), u **St** 3 h. (np. *bezotucha*), u **Ber** 2 h. (np. *bezoddech*), u **Zeg** 2 h. (np. *bezszelest*);
- formacje z *przed-* (4): „[...] pojawiają się liczne nowotwory w języku poetyckim” (s. 336): u **Ber** 2 h. (np. *przedzgon*), u **Zeg** 1 h. (*przedpamięć*), u **Żer** 1 h. (*przeddzieje*);
- formacje z *po-* (3): u **Ber** 2 h. (np. *pogrzmoł*), u **St** 1 h. (*pognój*);
- formacja z *pod-* (1): *podmagnatka* **Żer**;
- formacja z *przy-* (1): *przyjęk* **Ber**;
- formacja z *z-* (1): *zbrzęk* **Ber**;
- formacja z *arcy-* (1): *arcydowncip* **Żer**;
- formacja z *kontr-* (2): u **Żer** 2 h. (np. *kontrślowo*).

Przymiotniki

Autor wyróżnia tylko przymiotniki z wykładnikami przyrostkowymi, pomija zaś milczeniem słowotwórstwo prefiksalne przymiotników. Materiał słowotwórczy rozpatruje w ramach przymiotników z wykładnikami nierozwiniętymi i wykładnikami rozwiniętymi.

1. Przymiotniki z wykładnikami nierozwiniętymi

Chodzi tutaj o wykorzystanie końcówki fleksyjnej *-i/-y* w funkcji słowotwórczej – w przymiotnikach o postaci wyrazów pojedynczych i złożonych.

Wśród wyrazów pojedynczych autor wymienia 8 przymiotnikowych osobliwości leksykalnych: u **St** 4 h. (np. *niedowiarczy*, *jasnowidczy*), u **Ber** 1 h. (*winobrańczy*), u **Żer** 1 h. (*belzebubi*). Do tej grupy należą również 2 osobliwe hasła u **Zeg**: *włóczęgi* < *włóczęga* oraz *bezstopy* < *bez stopy* (*kulasy bezstope*). Przymiotniki złożone reprezentuje 19 haseł: 12 u **Żer** (np. *całobrzegi*, *cudnopióry*, *srogooki*), 5 h. u **St** (np. *bujnochwasty*, *młodoludy*), 2 h. u **Tuw** (np. *białolony*).

2. Przymiotniki z wykładnikami rozwiniętymi

Znajdujemy tutaj charakterystykę 25 podstawowych modeli słowotwórczych (tzw. tworów na *-awy*, *-owy* itd.) i kilkadziesiąt modeli z rozszerzeniami podstawowych sufiksów (aż 22 wśród zdrobnień).

Przymiotniki na *-awy* są nieproduktywne w języku pisarzy – wyjątkowy przykład to *bujawy* (*sokół bujawy*) u **Żer**. Rzadkie są również osobliwe derywaty na *-liwy*: przymiotnik odczasownikowy i odrzeczownikowy u **Ber** (*pomstliwy*, *prostotliwy*), 2 h. odczasownikowe u **St** (np. *rozczotgliwy*) i 2 h. u **Zeg** (np. *zapomliwy*). Do częstych przymiotników H. Gaertner zalicza nowotwory na *-owy*: przymiotniki odrzeczownikowe i od wyrażań przyimkowych u **Żer** (4) (np. *pośniadankowy*), u **Ber** (3) (np. *poodpustowy*), u **St** (1) (*przedmierzchowy*). Wśród derywatów na *-aty* „znaczna ilość nowotworów spotykamy tylko u *Zegadłowicza*” (s. 353) – **Zeg** (11) (np. *bosiaty*, *deszczaty*, *koszaty*, *modraty*, *owocaty*, *wieśniaty*, *woniaty*). Inaczej ocenia autor produktywność przymiotników na *-owaty*: „Produktywność tych przymiotników jest słaba. Nowotwory spotykamy tylko u Berenta, np. *cherlakowatym* swym ciałem Naucz. 34” (s. 354). Jako typ „stosunkowo mało produktywny” potraktowane są przymiotniki na *-asty*: 3 h. u **Ber** (np. *długodziubasty*) i 2 h. u **Żer** (np. *badylasty*). Ciekawsze nowotwory na *-isty* H. Gaertner zauważył tylko u **Zeg** (6) (np. *chłodzisty*, *młodzisty*, *słodzisty*).

Najwięcej miejsca poświęca autor nowotworom przymiotnikowym na *-ny* (s. 362–364). Píše, że „ten typ przymiotników jest ogromnie produktywny” (s. 362). Tworzy się je od rzeczowników, czasowników i od wyrażań przyimkowych; występuje w drugim członie przymiotników złożonych. Najwięcej haseł przymiotnikowych pochodzi z tekstów S. Żeromskiego (21) (np. *przezsenny*, *ponadsilny*, *krzywoślepny*), 14 z **Zeg** (np. *pio-senny*, *wstężny*, *podgradny*, *zębodłubny*), 8 z **St** (np. *ulny*, *bezchałupny*, *pawio-oczny*, *wiatrosiężny*), 6 z **Ber** (np. *omamny*, *bezsterny*) i 6 z **Tuw** (np. *glebny*, *rozdzwonny*, *rozśpiewny*).

Produktywność modeli słowotwórczych z rozszerzeniami sufiksu *-ny* jest określana jako „słaba” lub „dość słaba”. Przykłady: derywaty na *-alny* (*urażalny* u **Ber**, *bezchóralny* u **Zeg**); derywaty na *-iczny*, *-yczny*: 3 h. u **St** (np. *cezaryczny*); derywaty na *-any* (7): u **Zeg** 5 h. (np. *gwoździany*, *wichrzany*), u **Ber** 1 h. (*murawiany*), u **Żer** 1 h. (*kruchnany?*: *sprzęty kruchnane* – zapewne błąd drukarski). O produktywności modelu na *-ski* H. Gaertner wyraża się w ten sposób: „Mimo ogromnej ilości tworów, typ ten w zakresie języka poetyckiego jest dość mało produktywny” (s. 374): jedyny przykład ze **St** – „twór odwyrażeniowy” *bezboski*.

Czasowniki

Wśród czasowników H. Gaertner wyróżnia dwa zasadnicze typy słowotwórcze: a) czasowniki z wykładnikami przyrostkowymi i b) czasowniki z wykładnikami przedrostkowymi. W omówieniu czasowników na *-nąć* znajdujemy następującą opinię: „Twory te w dzisiejszym języku są bardzo mało produktywne. W języku artystycznym spotykamy zaledwie jeden nowotwór u Berenta” (s. 392): *podmiotnąć*.

Za najbardziej produktywny model słowotwórczy czasowników autor uważa derywaty na *-i(y)ć*: „Twory na *-i(y)ć*, *-ę* są w dzisiejszej polszczyźnie ogromnie produktywne” (s. 393). Zdarzają się one w języku Berenta, ale są to zwykle „twory z wykładnikiem dwustronnym przyrostkowym i przedrostkowym” (tj. są to derywaty prefiksально-sufiksalne) (4), np. *wharfić się*, *rozhejnalić się*. Według H. Gaertnera „ogromny zasób tego rodzaju nowotworów spotykamy u Zegadłowicza” (s. 393) – ponad 70 czasowników. Są to „niemal wyłącznie czasowniki odrzeczownikowe”, zaledwie 7 odprzymiotnikowych, brak czasowników odczasownikowych, np. *lalczyć*, *sroczyć*, *bezpieczyć się*, *blaszanić się*, *gruszyć się*, *żyć się*. Autor wymienił tylko połowę wyekscepowanych osobliwości czasownikowych. Do bardzo produktywnych zostały zaliczone również czasowniki odrzeczownikowe i odprzymiotnikowe na *-eć*: 5 h. u **Zeg** („Ogromny zasób tych czasowników stworzył Z e g a d ł o w i c z” – s. 394, np. *bieliścieć*, *czeluścieć*) oraz 2 h. u **Ber** (np. *zobzcęć*).

Czasowniki na *-ać* „są mniej produktywne w dzisiejszej twórczości językowej” (s. 398) niż czasowniki na *-i(y)ć* oraz *-eć*, chociaż dosyć licznie poświadczone: u **Zeg** (3) (np. *wycudniać się*), u **Ber** (2) (np. *wyżabiać się*). Czasowniki na *-(i)ywać* „są dość produktywne” (s. 401) – m.in. u **Zeg** (3) (np. *oddźwiewać*).

W języku pisarzy poświadczone są również prefiksalne osobliwości czasownikowe. Nowotwory z *do-* „zdarzają się dość rzadko” (s. 404), m.in. u **Ber** (4) (np. *dolechtać*), wyjątkowe u **Tuw** (1) (*dokrzyzcęć*). Rzadkie są czasowniki z prefiksem *na-*: u **Żer** i **Zeg** *nacichać*, u **Żer** też: *nachwiewać* i *naniżać*; z prefiksem *o-*: u **Tuw** (4) (np. *opiorunić*, *owiośnić*), u **Ber** (2) (np. *odurniać*), u **St** (1) (*opieszcząć*), u **Zeg** (1) (*oglinić*); z prefiksem *ob-*: u **Tuw** (2) (np. *obeśmiać*); z prefiksem *po-*: u **St** (2) (np. *połśniewać*), u **Zeg** (1) (*postrużyć się*); z prefiksem *pod-*: brak u **Żer** i **St**, u **Ber** (2) (np. *podmiotnąć*), u **Zeg** (2) (np. *podmierzwicęć*); z prefiksem *prze-*: u **Zeg** (2) (np. *przeplomienić*), u **Ber** (1) (*przechycnąć*); z prefiksem *przy-*: brak u **Żer** i **St**, u **Zeg** (4) (np. *przyskrzypieć*, *przynucać*), u **Ber** (2) (np. *przyplusnąć*); z prefiksem *u-*: u **St** (2) (np. *uchyżać*), u **Tuw** (1) (*uświecić się*); z prefiksem *za-*: „stosunkowo [...] nieliczne” – s. 412: u **Ber** (1) (*zasiepać*), u **Tuw** (1) (*zagalopować*), u **Zeg** (1) (*zaciszceć*).

Liczne są czasowniki z pozostałymi prefiksami: *roz-* („niezmierzenie produktywne” – s. 410): u **Zeg** (7) (np. *rozklarneć*, *rozflecicęć*), u **Ber** (3)

(np. *rozhejnalnić się*), u **St** (2) (np. *rozpieścić*), u **Tuw** (2) (np. *rozwieścić się*); z prefiksem *w-* („dość częste” – s. 411): u **Ber** (1) (*wświetlić*), u **St** (1) (*wsepiąć*), u **Tuw** (1) (*wkwitnąć*), u **Zeg** (1) (*wsrebrzać*); z prefiksem *wy-* („bardzo częste” – s. 411): u **Zeg** (1) (*wyciszać się*), u **Żer** (1) (*wyflirtować*); z prefiksem *z-* [*z-* > *s-*] („nowotwory są bardzo liczne” – s. 412): u **Ber** (2) (np. *sparskać się*), u **Zeg** (2) (np. *zzielenić*), u **Tuw** (1) (*ześnieżyć się*), u **Żer** (1) (*zszepetywać się*).

*
* *

H. Gaertner stworzył tuż przed II wojną światową podstawę wiedzy o osobliwościach leksykalnych S. Żeromskiego, E. Żegadłowicza, W. Berenta, L. Staffa, J. Tuwima i B. Leśmiana. Niektórym spośród tych pisarzy poświęcono dokładniejsze opracowania w drugiej połowie XX w. (Klemensiewicz 1961, 1999; Kupiszewski 1986, 1993; Papierkowski 1964; Rzepka, Walczak 1982; Więckowska 1951).

H. Gaertner informuje o typach podstaw słowotwórczych (rzeczownikowe, przymiotnikowe, czasownikowe, od wyrażen przyimkowych), ale nie wymienia konkretnych podstaw, co należy uznać za słabą stronę opracowania.

Autor przecenił jednak wartość języka pisarzy w ustalaniu stopni produktywności formantów w języku ogólnopolskim. Zabrakło informacji, że styl artystyczny różni się znacznie w zakresie obecności osobliwych formacji słowotwórczych od innych stylów funkcjonalnych języka ogólnopolskiego. Warto było wspomnieć o tym, że język jest niekiedy w twórczości pisarzy przedmiotem gry, manipulacji i zabawy, co może sprawiać czytelnikom przyjemność, podobnie jak sprawia ludziom przyjemność słuchanie muzyki, oglądanie dzieł malarstwa itd.

W Aneksie zamieszczam komplet osobliwych wyrazów pisarzy, które wyekscerpowałem z dzieła H. Gaertnera. Po hasle wyrazowym znajduje się numer strony w gramatyce. Autor rzadko podaje znaczenia haseł. Częściowo je powtarzam w Aneksie; przy niejasnych hasłach zamieszczam cytaty. Najczęściej ustalenie znaczenia strukturalnego nie sprawia trudności. Sądzę, że lektura osobliwych wyrazów pisarzy wzbogaci wiedzę o pomysłowości słowotwórczej literatów i może być źródłem przeżycia estetycznego.

*
* *

ANEKS

Wacław Berent (120)

Rzeczowniki (74): *bezoddech* 336, *bezwina* 336, *cwaniarstwo* 255, *czarnowid* 243, *czerniciel* (*czerniciel świata*) 284, *czołgacz* 326, *gmaszysko* 312, *gniewca* 319, *karlisko* 312, *kłębisko* (*kłębisko dymów*) 312, *kłótliwiec* 316, *kochanisko* 312, *litośnik* 309, *łachmaniarstwo* 255, *markotnik* 309, *mątarstwo* (*mątarstwo sekciarskie*) 255, *mierzawiec* (: *mierzić*) 317, *murowisko* 'kompleks murów' 117, *nadgatunek* 336, *naginacz* 326, *nęk* 'troska, smutek' 242,

nieczolobitnik 309, niemrawota 257, nieukoj (wieczne nieukoje) 242, obtluk 242, odwrótnica (odwrótnica niedoli) 322, okłęb 242, omgła 246, omot 242, otocza 246, otrząs 242, pełgacz 326, pęczysko (węże [...] pęczyskami oplatały [...] korzenie) 312, poblask 337, pochutliwość 261, podroże 244, pognębieniec 117, pogrzmot 337, pomstliwość 261, posepek 117, prapoczątek 335, pratywórca 335, próchnia 273, przedobroć 335, przedpoczątek 336, przedzgon 336, przyciśnik 'przycisk' 310, przyjęk 337, przymilność 261, psowacz 326, rabuśnica 322, rozchwiejność 261, rozciągacz 326, rozdzwon 242, rozwichrzeniec 316, samość 261, smutnik 'miejsce smutne' 310, tęskliwiec 316, towarzysza 'towarzyszka' 247, trąbowiec 'człowiek, który wszystkim rozpowiada' 117, upieszczenie 244, wątliżna 270, wpuklina (ogromna wpuklina na piersiach katedry) 270, wyczekiwacz 326, wyłuskiewicz 326, wypośrodkowiywacz 326, zachwytliwiec 117, zaszloch 242, zaświst 242, zatęchliżna 270, zawistnik 309, zbrzęk 337, zgotowiacz 326, zlizywacz 326.

Przymiotniki (20): *bezsterny 363, cherlakowaty 354, dalekodażny 363, długodziubasty 356, kostnicowy 351, murawiany 367, nazbrojny 363, omamny 362, pląśny 362, podokienny 363, podoltarzowy 351, pomstliwy 347, ponośliwy 347, poodpustowy 351, prostotliwy 347, równinny 362, szumiasty 356, urażalny 365, winobrańczy 342, zielonokwaciasty 356.*

Czasowniki (26): *dobarwiać 405, dodzwaniać 405, dołechtąć 405, dosmagać 405, oczaźać 406, odśmignąć 408, odurniać 406, podmiotnąć 392, 408, podświetlić 408, przechycnąć 409, przybrząchnąć (Ale przybrząchnął w gorliwym potakiwaniu [...]) 409, przyplusnąć 409, rozhejnalic się 393, 410, rozpajęczać się 398, rozrechotać 410, rozślimaczyć 410, sparskać się 412, stupotać się 412, upogodnić 393, wysmuklić się 393, wharfić się 393, wświećlić 411, wyżabiać się 398, zasiepać 412, znieobecnieć 394, zobrzeć (394).*

Adolf Dygasiński (2)

Rzeczowniki (2): *tępak 117, czwórca 117.*

Bolesław Leśmian (18)

Rzeczowniki (18): *bezbrzask 336, bezprzyczyna 336, bezrozłąka 336, bezśmiech 336, bezświat 336, błędowie 251, lśniwo 250, niedobłyśk 243, odwrzask 242, pełń 'pełnia' 247, pesta 'duża pestka' 247, promidło 280, rozbież 47, rozpył 242, tkań (niby tkań pająka) 247, uroc 'coś urokliwego' 247, zamroc 247, zniechęta 247.*

Eliza Orzeszkowa (2)

Rzeczowniki (2): *blaznota 'błazenek' 257, pognębiciel 284.*

Henryk Sienkiewicz (1)

Rzeczownik (1): *polowiczko 'małe polowanie' 303.*

Leopold Staff (76)

Rzeczowniki (37): *bezołuch 336, bezpokucie 336, bezswoboda 336, bratym (ja burz bratym) 242, całowanka 'pocałunek' 117, 298, czaromoc 243, gnioł 'gniecenie' 242, hardzizna 270, jaskrzyca (jaskrzyca gwiazd) 239, jęczek 'ten, który jęczy' 295, kołys 242, koronkowość 117, 261, leśnica 'boginka leśna' 117, niedosięg 242, niedościg 242, nieukoj 242, niewydoła 247, ogniotrysk 243, opył 242, pachol 242, parob 'parobek' 242, pognój 337, ponownik 'pierwsza kwadra księżycy' 117, przegibność 261, przegoniec 335, rozśpiew 242,*

rozświetl 247, spodziewa 246, ścig ‘ściganie’ 242, ułagoda 246, wichrzyca 117, zachłyst 242, zadława 246, zamilk 242, złoczyn 243, zwiast 242, żywiczność 261.

Przymiotniki (31): bezboski 374, bezchałupny 363, bujnochwasty 341, cezaryczny 365, cyklopi 342, czarnokostny 363, efebiczny 365, gęstwiny 362, głażny 362, głębinny 362, jasnowidczy 342, łkajęcogłosy 341, mędrczy 342, młodoludy 342, nadgwiezdny 363, niedowiarczy 342, pawiooczny 363, piołunny 362, piosenny 362, przedmierzchowy 351, rozczółglity 347, skargliwy 347, stustrunny 363, synaiczny (: syn) 365, ślepooki 341, ulny 362, weronicyz (Weronika) 342, wiatrosiężny 363, wielkoludy 242, zazgonny 363, zuchwalczy 342.

Czasowniki (8): opieszczać 407, polśniewać 408, porzewniać 408, rozpieścić 410, rozstrząsnąć 410, uchyżać (Pęd swój uchyżaj węzami [...]) 411, uwidzialnić 411, wsepiać (w ciał mi wsepia) 411.

Julian Tuwim (41)

Rzeczowniki (21): chlacz (chlacze wódki) 326, czarostaw (szklą się w głębinach czarostawy) 243, czkawica 322, dziwodzwon 243, gwiaździanin 268, gwoździsko 312, kołys 242, miłowanka 298, obłoczywo 250, podlasina (a gdzie pod lasem podlasina, tam gęsta wiklina) 270, przeszept 242, radośnik ‘narwaniec’ 310, rtęciścość 261, rzygowisko 312, słodzik ([...] słodzik słowi słowisieńkie ciewy) 310, słowotrysk 243, spodziewa 246, świetlnosc 261, trędogród (trędogrodu więźnie) 243, wspomienica 322, zwiast 242.

Przymiotniki (5): białolony 342, głebny 362, łzawooki 342, rozdzwonny 362, rozgwiezdny 363.

Czasowniki (15): dokrzyzczać 405, obessać 407, obeśmiać 407, odróżowić 408, opiorunąć 406, ostrupiec 406, oszlochać 406, owiośnić 406, rozbyczyć się 410, rozgwieździć się 410, uświetlić się 411, wkwitnąć 411, wyznęcać się 411, zagalopować 412, ześnieżyć się 412.

Gabriela Zapolska (1)

Rzeczownik (1): starczycha 330.

Emil Zegadłowicz (137)

Rzeczowniki (26): adwentowość 261, bezdłonie 244, bezmyśl 330, bezsłowie 244, bezszelest 336, bezznamienowość 261, błędnik ‘błędny rycerz’ 310, bosizna 270, inaczeństwo 255, krzywak 306, lizoństwo 255, modrota 257, omgła 246, płowizna 271, przedpamięć 336, przekuwacz 326, rozbawieniec 316, rozemgła 246, rozświetl 247, wychłust 242, wygas 242, wzburzelina (środkiem tej wzburzeliny płynie kołyska) 270, zadzierżg 242, zamgła 247, zarozyna 270, zauważenie 244.

Przymiotniki (39): bezchóralny 365, bezjutrzniany 367, bezstopy 342, bosiaty 353, chłodzisty 358, deszczaty 353, dosienny 363, gwoździany 367, heblowny 362, istrzaty (ten deszcz istrzaty) 353, jaskinny 362, jaśnisty 358, koszaty 353, krzesiwny 362, łączany 367, międzygwiezdny 363, młodzisty 358, modraty 353, mszany 367, owocaty 353, podgrodnny 363, prądzisty (rzeką prądzistą) 358, przedporanny 363, przyłączny 363, pstrązisty (plusk wody pstrązistej) 358, siniaty 353, słodzisty 358, smaglaty (ludzie smaglaci) 353, szeroczysty 358, śmigliwy 347, śródpolny 363, wichrzany 367, wieśniaty 353, włóczęgi (powsinogi włóczęgie) 342, woniaty 353, wstężny 362, zapomliwy (zapomliwa pamięć potomności) 347, zębodlubny 363, żebraty 353.

Czasowniki (72): bezpieczyć się 393, bieliścić 394, blaszanić się 393, bławacić się 393, bożyć się 393, brzoskwinić się 393, brzuszyć się 393, bujnić 394, czeluścić 394, czworaczyć się

393, dalić się 393, drzewić się 393, figurzyć się 117, glinić się 117, granacić się (granacą się gór szczyty) 394, grubić się 393, gruszyć się 393, grzbiecić się 117, 393, kolorzyć się 393, koronić się 393, lalczyć 393, modrzeć 394, motylić się 394, nachwiewać się 406, nacichać się 406, naniżać się 406, oddzwiekiwać 401, odgarbić się 408, odskrzekiwać 408, oglinić 406, osić się 394, poddaszyć się 408, podmierzwic się 408, pokrzętywać się 401, postrużyć się 408, przegwoździć 409, przemigiwać się 401, przepłomienić 409, przybrzęknąć 409, przynucać 409, przyskrzypiec 409, przyszepnąć 410, psiajuszyć 393, psiekrwić (chłop nie psiekrwi, nie psiajuszy) 393, pszczelić się 394, purpurzyć się 117, rozbasic? (np. rozgęśle się, rozbaszę, zwyrtność zwrócę kalece) 410, rozflecic 410, rozgęślić się 410, rozhejnalic 410, rozklarniecic 410, rozlišcic 410, rozwieśnić się (rozwieśniła się wiosna) 410, sianieć (trawa przypalona i sianująca na pniu) 394, sierpć się 393, skowronić (skowronki [...] skowronią) 393, skrzyżać 398, skwitać (szczodrzeńiec skwita złoty) 412, smyczyć (deszcz smyczy) 393, sroczyć (goście gwarzyli, sroczyli) 393, trzmielić się 394, węzlic 393, włosić się 393, wskrzydlać się 398, wsrebrzać 411, wstężyć się 394, wyciszać się 411, wycudniać się 398, zaciszać 412, zmotylić 394, zzielenić 412, żyć się (od życie czy żyto?) 393.

Stefan Żeromski (140)

Rzeczowniki (84): arcydowcip 337, bezmysł 242, bibularz 'czytelnik' 290, blachowica (blachowic panczerza) 322, bohaterszczyzna 118, 270, chełb (chełb morza) 242, ciekota (ciekoty leśnych strumieni) 257, cierplik 'człowiek cierpiący' 309, cudokrzew 243, czyściuchostwo 255, daleczyna 270, dramodziej 'dramaturg' 243, draniaszek 296, emigrus 263, endusia 'endek' 266, głupactwo 255, grzeczniusia 266, guldenię 245, gwizda (np. „zły” dmąc w wielką gwizdę sypał w okienko) 246, iścizna (opanowany był żądzą erupcji całej iścizny) 270, jednostajnia 247, karalucharnia 273, kasjerzyna 270, kołat 242, kontrprawda 337, kontrśłowo 337, książczysko 312, lasanek 296, magdaleniarz (magdaleniarzem, nawracaczem upadłych kokot) 290, mokrawina 270, myślidło 280, nadbruk 'wysepka na jezdni, na której stoi policjant' 336, nadtrzaśnięcie 244, naiwnik 309, negliżyk 309, niemarzycielstwo 335, nihilak 'nihilista' 306, nizota 257, odczytowiec 259, osiedzisko (prastare osiedzisko) 313, otworzelisko 313, pętaczka (rozkaz trzymał ich w pętaczce na miejscu) 298, pleciak 'plot' 118, podgaje 244, podmagnatka 337, podwośnie 244, politykus 263, ponadbolesć 336, posępek 295, pracowisko 313, prapopielisko (prapopielisko Wiślan) 335, przeddzieje 336, przepotęga 335, przezierca (przezierca myśli wariata) 319, przezior 242, przykominie 244, robociarstwo 255, romansowicz 259, rozciek 242, rudawica 322, samotnisko 313, siqpwawica 'deszcz' 322, słowotok 243, sobolowość (sobolowość brwi) 261, szewczysko 312, śniegowica 322, tkliwizna 118, 270, wąsidło 280, wędrowisko (Tatry były wędrowiskiem pasterzy) 313, wiatrowisko 313, wielkolas 243, wrażeńię (myślidła i wrażeńięta) 245, wrzaskowisko 313, wyboica 'wyboista droga' 322, wyd(ł)awca (humorystycznie przekształcony wyraz wydawca przez skojarzenie go z wydławić) 319, wydziedziczeniec 315, zadeszczenie 244, zaufaniec 315, zburzysko (na zburzysku wysokich skał) 313, zdechłactwo 255, zdrowotnisko 'uzdrowisko' 313, złocidło 280, zwiernica (gwiazda poranna – zwiernica) 322, żałośnica 322.

Przymiotniki (51): badylasty 356, belzebubi 342, bezpancerny (piers bezpancerna) 363, białowargi 341, bladofioletowy 364, bujawy (sokół bujawy) 344, buroczerwony 363, całobrzegi 341, całoramienny 363, chlebożerny 363, ciemnogranatowy 364, ciemnonocny 363, cudacznokształty 341, cudnopióry 341, cudnoskrzydły 341, czerwono brunatny 364, długosukmianasty 356, grubomury 341, kakaorodny 363, kruchnany? (sprzęty kruchnane? – prawdopodobnie błąd druku) 366, krzywoślepnny 363, międzyleśny 363, międzywarstwowy 351, obwisłowąsy 341, olbrzymiooki 341, parobczański 375, pięknomówny 363, płaskociały 341, podśnieżny 363, ponadsiłny 363,

pośniadankowy 351, przedbramny 363, przeczenny 363, przywodny 363, pustkowiany 117, puszczański 375, srogooki 341, starodrzewny 363, szarobiały 364, szaroblękitny 363, szybkooskrzydły 341, śródkamiennicy 363, wielkodrzewny 363, wielkoszyby 341, wiwilgny 117, 362, wróżowy? (włosy rozwiane wróżowe?) 351, wykpiuszowski (wykpiuszowski komentarz) 375, zdradzielski 376, zielonkowatoblady 363, złotobiały 364, zofijny (uszy jej chłoną śpiew zofijny) 362.

Czasowniki (5): nacichać się 406, wyflirtować 411, wymydlkować 117, wyspirytusować 117, zszepitywać się 412.

Literatura

- Gaertner H., 1938, *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Głosownia – semantyka – słowotwórstwo*, Lwów–Warszawa.
- Klemensiewicz Z., 1961, *Garść uwag o słowotwórstwie Zegadłowicza powieściopisarza*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Stanisława Pigonia*, Kraków, s. 545–548.
- Klemensiewicz Z., 1999, *Historia języka polskiego*, Warszawa.
- Kupiszewski W., 1986, *Słowotwórcze neologizmy w „Dziennikach” S. Żeromskiego*, „Prace Filologiczne”, t. 33, s. 269–277.
- Kupiszewski W., 1993, *Słowotwórcze wykładniki stylu w „Syzyfowych pracach” S. Żeromskiego*, [w:] *Munera linguistica Ladislao Kuraszkiewicz dedicata*, Wrocław, s. 199–201.
- Nowotny-Szybistowa M., 1973, *Osobliwości leksykalne w języku Stanisława Ignacego Witkiewicza*, Wrocław.
- Papierkowski S. K., 1964, *Bolesław Leśmian. Studium językowe*, Lublin.
- Rzepka W. R., Walczak B., 1982, *Z badań nad słowotwórstwem Żeromskiego. Formanty -isko, -iszczce*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Filologia Polska. Prace Językoznawcze” 8, s. 283–292.
- Więckowska M., 1951, *Neologizmy Żeromskiego*, „Poradnik Językowy”, nr 9, s. 14–18.

Writer neologisms in *Gramatyka współczesnego języka polskiego* (1938) by Henryk Gaertner

Summary

The author of this grammar analyzed word formation techniques in 538 neologisms used by ten writers, such as S. Żeromski (140), E. Zegadłowicz (137), W. Berent (120), L. Staff (76) and J. Tuwim (41). The quoted lexical material proves that in literary works, language can be used for the purposes of play, manipulation and entertainment.

Key words: H. Gaertner, neologism, word formation, writer language

Słowa-klucze: H. Gaertner, neologizm, słowotwórstwo, język pisarza